

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ТА КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

VIRTUAL ASSETS AND CRYPTOCURRENCY IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS

Овчаренко А.С., к.ю.н.,
асистент кафедри фінансового права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена питанням визначення змісту, правової сутності віртуальних активів і криптовалют, їх співвідношенню. Автором надається визначення як віртуальних активів, так і криптовалют, визначаються їхні суттєві характеристики й види. Автор наголошує, що терміни «віртуальні активи» й «криптовалюти» не можна вважати синонімами, адже криптовалюти є одним з видів «децентралізованих віртуальних валют», тобто значно вужче поняття «віртуальних активів». Криптовалюта як один із видів віртуальних активів за своєю природою має автономний, децентралізований, транскордонний характер, не має юрисдикційної прив'язки й визначеного емітента. Невизначеність правового статусу віртуальних активів призводить до того, що фізичні та юридичні особи, які мають у своїй власності віртуальні активи, фактично позбавлені ефективного способу захисту свого права власності на такі активи. Крім того, через відсутність законодавчого визначення використання віртуальних активів представляє такі ризики, як загроза й вразливість віртуальних активів у відмиванні грошей, а також ненадежна комп'ютерна безпека під час їхнього обміну. Автор звертає увагу на новели законодавства з фінансового моніторингу, а саме окремі норми Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму й фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» в редакції від 06 грудня 2019 р. щодо моніторингу операцій з віртуальними активами. Автор доходить висновку, що віртуальний актив можна визначити як актив в електронній формі, створений із використанням криптографічних засобів, що існує у вигляді цифрового програмного коду й не має фізичної форми, право власності на яке засвідчується шляхом внесення цифрових записів до реєстру цифрових транзакцій, і має економічну цінність. Реальних дієвих механізмів державного контролю натеper в Україні не запроваджено, а зміни в законодавстві спрямовані в основному на встановлення вимог до ідентифікації учасників такого ринку.

Ключові слова: віртуальні активи, фінансовий моніторинг, криптовалюта, валюта, гроші, блокчейн.

The interest of the author is connected with law enforcement problems, which take their origin in unique technologies making it possible to use crypto currency. The article considers the problem of determining the characteristic features of the virtual assets and crypto currency for the purposes of its legal regulation in Ukraine. The author emphasizes that the terms "virtual assets" and "cryptocurrencies" cannot be considered synonymous, because cryptocurrencies are one of the types of "decentralized virtual currencies", that is much narrower concept of "virtual assets". Nature and legal uncertainty does not allow it to be identified with any of the related concepts (money, currency, currency value, means of payment, electronic money, securities, money surrogate, etc.). That is, cryptocurrencies are currently in Ukraine outside the scope of legal regulation. The author states there is an urgent need for legal regulation of relations which arise from transactions with virtual assets. In addition, due to the lack of a legal definition, the use of virtual assets poses risks such as the threat and vulnerability of virtual assets to money laundering, as well as inadequate computer security during their exchange. The article is devoted to the analysis of the legal nature of virtual assets, consequences of their usage. The article analyzes international experience of virtual assets legal regulation. Purpose is to study the legal nature, types of virtual assets, in particular crypto currency based on the analysis of foreign legal regulation experience, to reveal the most common problems linked with the usage of virtual assets. The study is based on the methods of comparison, analysis, synthesis, generalization, and formal-logical method. The article provides the analysis of the legal nature of virtual assets. The author draws attention to the novelties of the legislation on financial monitoring, namely certain provisions of the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Financing of Terrorism and Financing of Weapons of Mass Destruction Proliferation". Operations with crypto currency do not refer to currency operations, it is reasonable to take into consideration the specificity of crypto currency as "virtual assets", which combine a number of features common for services and means of payment, determining the specifics of their accounting in comparison with real goods and services.

Key words: virtual assets, financial monitoring, cryptocurrency, currency, money, blockchain.

Вступ. Найважливішою складовою частиною четвертої промислової революції продовжує залишатися безперервне оновлення інформаційно-комунікаційних технологій [1, с. 5]. Нові технології, продукти й пов'язані з ними послуги мають потенціал для стимулювання інновацій у фінансовій сфері, розвиток цифрових технологій зумовило появу нового поняття – «цифровий (віртуальний) актив».

Криптовалюта як один, проте не єдиний, з віртуальних активів є складною системою інформаційно-технологічних процедур, що заснована на децентралізованому механізмі емісії та обігу. У законодавстві більшості країн світу, в тому числі України, не визначено статус криптовалют, водночас виробництво й обіг криптовалют в країні не заборонено. Нещодавно ситуація з правовим визначенням категорії «віртуальні активи» кардинально змінилася, та було законодавчо визначено поняття віртуальних активів. Незважаючи на появу законодавчо визначеного терміну «віртуальний актив», ситуація з правовим статусом таких активів та їх видів і досі залишається неоднозначною та належним чином неврегульованою нормами права. Усе зазначене вище й зумовило актуальність і новизну теми статті.

Питання визначення змісту й правової сутності віртуальних активів віртуальних валют – криптовалют натеper не знайшли достатнього відбиття в науці фінансового права. Комплексних праць, присвячених аналізу фінансової сутності віртуального актива як сучасного явища й обліку операцій із ними, в Україні немає. Крім того, на теоретичному рівні відсутній єдиний підхід до використання понятійного апарату із зазначеного питання.

Аналіз сучасних наукових публікацій і досліджень із питань цифрового активу свідчить, що нині не існує чіткого визначення та розуміння таких понять. Окремими питаннями запровадження та розвитку криптовалют займалися такі вітчизняні й зарубіжні вчені: М. Кучерявенко, А. Кудь, Є. Смичок, В. Костюченко, Д. Нікколаї, І. Гусева, Т. Петрова, Р. Прайс, Л. Фрідкін, Т. Дмитренко й інші. З огляду на новизну явища й невизначеність його правового статусу у вітчизняній науці актуальність дослідження не викликає сумнівів.

Постановка завдання. Метою статті є визначення змісту, правової сутності, видів віртуальних активів, зокрема криптовалют, їх співвідношення з грошима, аналіз міжнародного досвіду щодо визначення зазначених категорій.

Сучасні цифрові технології змусили переоцінити матеріальні активи, поставивши їх в один ряд з нематеріальними – цифровими активами, наявними виключно в електронній формі. Однією з базових технологій, що дозволяє говорити про існування цифрових активів в розподіленому реєстрі, виступив blockchain (блокчейн). Скріплення ланцюжка послідовних транзакцій блоками дозволило стверджувати про створення віртуального активу. Блоки прив'язані за часом між собою, скріплюючи попередні блоки-операції, що забезпечує високу надійність. Дані про здійснені угоди розподіляються та підтверджуються всіма резидентами розподіленого реєстру. Розподілений реєстр цифрових транзакцій або «розподілена база даних» (distributed database) – систематизована база цифрових транзакцій, які зберігаються, одночасно створюються та оновлюються на всіх носіях у всіх учасників реєстру на основі заданих алгоритмів, що забезпечує її тотожність у всіх користувачів реєстру.

Натепер серед науковців єдиного підходу до змісту поняття ані «віртуальний актив», ані «цифровий актив», ані «віртуальні валюти», ані «криптовалюта» не має. Часто віртуальний актив або цифровий актив ототожнюють із поняттям «криптовалюта», проте цифровий (віртуальний) актив, за справедливим зауваженням, як ширше поняття через закладену в нього суть, є інформаційним ресурсом, похідним від права на цінність і таким, що обертається в розподіленому реєстрі у вигляді унікального ідентифікатора, що дозволяє говорити про новий об'єкт цивільних правовідносин – право на користування інформацією, похідною від права на цінність [2, с. 175, 194]. Автори використовують термін «віртуальна валюта» як цифрове вираження вартості, яке можна використовувати в цифровій формі й котре функціонально прагне виступати як засіб обміну, одиниці обліку й зберігання вартості [2, с. 107].

Натепер поняття «віртуальний актив» не має єдиного комплексного визначення, яке повністю розкривало б його суть та ознаки. У зв'язку із чим актуальним є визначення поняття «віртуальний актив», його істотних ознак, характеристик, а також визначення співвідношення понять «віртуальний актив» і «криптовалюта». Складність правового статусу криптовалюти як широкоживаного віртуального активу в Україні нині полягає в тому, що криптовалюта не підпадає під визначення електронних грошових коштів, яке надано в ст. 15 Закону України «Про платіжні системи й переказ коштів в Україні», а також не підпадає під визначення платіжної системи, яке міститься в п. 29 ст. 1 зазначеного Закону [3]. Криптовалюта також не є іноземною валютою у світлі вимог Закону України «Про валюту й валютні операції», не входить до переліку іноземних валют згідно з Класифікатором іноземних валют і не підпадає під визначення об'єктів цивільних прав, що перераховані в Цивільному кодексі, не будучи річчю (товаром), готівкою або безготівковими грошима, бездокументарними цінними паперами й майновими правами. Крім того, в криптовалют відсутні ознаки документа, у зв'язку із чим криптовалюта не може бути визнана грошовим сурогатом згідно з його визначенням в Законі України «Про Національний банк України». Складна природа й правова невизначеність криптовалют не дозволяє ототожнити її з будь-яким із суміжних понять (грошові кошти, валюта, валютна цінність, платіжний засіб, електронні гроші, цінні папери, грошовий сурогат тощо) [4, с. 51].

Суттєві ознаки криптовалюти можна зобразити в такому визначенні. Криптовалюта є децентралізованою системою зі специфічною фінансово-правовою природою, яка характеризується високим ступенем ліквідності, є подільною, проте її стабільність не забезпечена державою, на відміну від фіатних грошей, і відсутній емітент (монети генеруються окремою групою користувачів – майнерів). Головне, що відрізняє криптовалюту від інших

електронних грошових коштів (електронних грошей або безготівкових розрахунків) – автономний, приватний характер емісії, а також технологічні особливості їх виготовлення та випуску в обіг [5; 6].

28 квітня 2020 р. набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму й фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 р. (далі – Закон 361-IX). Відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону 361-IX, віртуальним активом є цифрове вираження вартості, яким можна торгувати в цифровому форматі або переказувати та яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [7].

З цього випливає, що об'єкт вважається віртуальним активом і став об'єктом фінмоніторингу, він має відповідати трьом критеріям: наявності вартості, можливості до обігу в цифровому форматі й можливості до його обміну на інші об'єкти цивільного права. В законі визначено термін «постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів», визначено перелік операцій із такими активами. Проте жодного іншого нормативного акту щодо зазначеного терміну не з'явилося, та питання правового визначення видів таких активів, механізму контролю за їх обігом та обліку наразі залишаються відкритими. У зв'язку із чим актуальною є розробка регулятора ринку віртуальних активів Міністерством цифрової трансформації умов ліцензування для постачальників сервісів віртуальних активів.

Важливою особливістю віртуальних активів виступає їх існування виключно в електронній формі у відриві від матеріального світу, по суті, у вигляді криптографічного цифрового коду, який розкриває їх зміст. Умовою поширення цифрових активів стала базова технологія блокчейн.

З огляду на те, що віртуальні активи є інформацією в електронному вигляді, можна спостерігати певну правову невизначеність їх статусу як об'єкта права, зокрема з позиції їх охороноздатності. Ще кілька років тому цифрові активи розглядалися виключно як набір цифрових даних і були лише зібраним математичним алгоритмом цифр. Наразі цифрові активи стали самостійними об'єктами угод, у тому числі інвестування (наприклад, криптовалюта), споживання (електронні твори мистецтва, артефакти) тощо.

Ключовий аспект технології розподіленого реєстру – відсутність посередників – став спочатку привабливим для інвестування в криптовалюту. Довіра між учасниками ринку заснована на технологічному захисту транзакцій блоками, який не потребує правової регламентації. По суті, натепер регулювання віртуальних активів знаходиться скоріше в технологічній, ніж правовій площині.

Оскільки до віртуальних активів відносять нематеріальні об'єкти, які мають економічну цінність, корисні або можуть бути використані виключно у віртуальному просторі, то в їх структурі можна виділити такі види активів:

1. Віртуальні валюти (криптовалюти).

Ще у 2012 р. Європейський центральний банк опублікував доповідь «Схеми віртуальних валют». У ньому наголошується, що в деяких випадках віртуальні спільноти створюють і поширюють свою власну цифрову валюту для обміну товарами (послугами) й одиниці обліку. У доповіді Віртуальна валюта визначається як один із видів нерегульованих державою цифрових грошей, які створюються та контролюються зазвичай розробниками, й прийняті серед членів певного віртуального співтовариства. Проте у 2015 р. у звіті Європейського центрального банку віртуальна валюта визначається вже ширше, як цифрове вираження вартості, яка не емітована центральним банком або фінансовою установою, уповноваженою видавати електронні гроші [8].

2. Віртуальні товари – нематеріальні об'єкти, які купуються користувачами соціальних мереж та онлайн-

ігор. Віртуальні товари можуть використовуватися тільки в специфічному віртуальному середовищі, відповідно, не мають матеріальної цінності й не забезпечуються реальними активами. До них відносять гральні активи – активи гравців віртуальних ігор: зброя, спорядження, артефакти, внутрішньоігрові гроші й інше «майно», включаючи «зовнішність» і додаткові можливості аватара (персонажа) гравця в багатокористувацькій онлайн-грі. До таких товарів можна віднести й віртуальні активи в соціальних мережах. Це також самі облікові записи користувачів і придбані ними стікери й картинки-подарунки. Такі активи неконвертовані, адже використовуються в обмежених мережових доменах.

3. Віртуальні токени – записи в розподіленому реєстрі.

4. Доменні імена як ідентифікатор юридичних або приватних осіб в Інтернеті.

Висновки. «Віртуальний актив» можна визначити як актив в електронній формі, створений із використанням криптографічних засобів, що існує у вигляді цифрового програмного коду й не має фізичної форми, право власності на яке засвідчується шляхом внесення цифрових записів до реєстру цифрових транзакцій, і має економічну цінність.

Тому зазначені терміни «віртуальні активи» й «криптовалюти» не можна вважати синонімами, адже криптовалюти є одним із видів «децентралізованих віртуальних валют», тобто значно вужчі поняття «віртуальних активів».

Криптовалюта як один із видів віртуальних активів за своєю природою має автономний, децентралізований, транскордонний характер, не має юрисдикційної прив'язки й визначеного емітента, що передбачає регулювання таких відносин нормами як приватного, так і публічного права.

Нині віртуальні активи – це об'єктивне економічне явище, яке потребує якнайшвидшого створення оптимальних правових умов для свого розвитку. Невизначеність правового статусу віртуальних активів призводить до того, що фізичні та юридичні особи, які мають у своїй власності віртуальні активи, фактично позбавлені ефективного способу захисту свого права власності на такі активи. Проведений аналіз показав, що єдиного підходу до визначення криптовалют та інших віртуальних активів наразі немає. Натепер криптовалютам не властиві всі функції грошей повною мірою (як одиниця розрахунку, засіб збереження вартості), вони не забезпечуються державою, тому можна лише вести мову про використання криптовалют як засобу обігу.

Як бачимо, віртуальні активи, в тому числі такий їх вид, як криптовалюти, надалі все ширше застосовуються в господарських відносинах. Проте через відсутність законодавчого визначення, використання віртуальних активів має такі ризики, як загроза й вразливість віртуальних активів у відмиванні грошей, а також неналежна комп'ютерна безпека під час їх обміну. Разом із тим, залишається відкритим питання про правові наслідки втрати паролів від цифрового гаманця, успадкування таких активів, юридичних гарантій учасників ринку віртуальних активів і ролі держави. Реальних дієвих механізмів державного контролю нині в Україні не запроваджено, а зміни в законодавстві спрямовані в основному на встановлення вимог до ідентифікації учасників такого ринку. У зв'язку із чим перспективним здається подальше дослідження правовою сутності віртуальних активів, їх класифікація, а також питання обліку операцій із такими активами й державного фінансового контролю у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Industry 4.0. Changes and solutions for the digital transformation and use of exponential technologies. Zurich : Deloitte AG0, 2015. 32 p.
2. Кудь О.О., Кучерявенко М.П., Смичок Є.М. Цифрові активи та їх правове регулювання у світі розвитку технології блокчейн : монографія. Харків : Право, 2019. 216 с.
3. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 03 липня 2020 р. № 2346-III / Верховна Рад України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 29. Ст. 137.
4. Овчаренко А.С. Облік операцій з криптовалютами в Україні: сучасний стан і перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Випуск 58. Том 2. С. 50–53.
5. Овчаренко А.С., Полатай В.Ю. Криптовалюта в системі міжнародного приватного валютного права. Щодо окремих питань оподаткування віртуальних активів в Україні. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS) (Право країн Східної Європи)*. 2018. № 4. С. 155–162.
6. Polatay V., Ovcharenko A., Bondarenko I., Gavkalova N. Cryptocurrencies in the system of international private monetary law. Some issues of virtual assets taxation and accounting in Ukraine. *Revista Espasios*. 2020. Vol. 41 (Issue 08). P. 22.
7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 грудня 2019 р. № 361-IX / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171.
8. Virtual currency schemes – a further analysis. European Central Bank. February 2015 URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>.